

DEELA

Reflectie op de resultaten

Inleiding

Welke resultaten van de peiling Bewegingsonderwijs vallen op? En hoe kunnen deze geduid worden? Wat zouden deze resultaten kunnen betekenen voor de onderwijspraktijk en voor beleidsmakers? En wat is een logische stap voor vervolgonderzoek?

Deze vragen stelden we aan een focusgroep van professionals op het gebied van bewegingsonderwijs uit onderwijspraktijk, -beleid en -onderzoek. Het doel daarvan was te reflecteren op de resultaten van het peilingsonderzoek en vervolgens suggesties te doen voor onderwijs, beleid en vervolgonderzoek.

De betrokkenheid en positief kritische opstelling van de leden van de focusgroep leidde tot een energieke en veelzijdige dialoog. Daarvan geven we hier een weergave. We beogen daarmee te inspireren en een voorzet te geven om binnen het onderwijsveld breder met elkaar in gesprek te gaan over de resultaten. We hopen zo samen actief het bewegingsonderwijs te bestendigen, te ontwikkelen en te verbeteren.

In hoofdstuk 1 van dit deel duidt de focusgroep de meest opvallende resultaten van het onderzoek. Eerst komen de bevindingen over het onderwijsaanbod aan de orde. Vervolgens geven we het gesprek weer dat de focusgroep had over de prestaties van leerlingen, óók vergeleken met de prestaties in 2006. Bespiegelingen van de focusgroep over de wijze van peilen komen in 1.2 aan de orde. Ten slotte bevat hoofdstuk 2 een weergave van de ideeën die de focusgroep naar aanleiding van de reflectie op de resultaten heeft voor de onderwijspraktijk, het onderwijsbeleid en voor vervolgonderzoek.

Leden van de focusgroep

De focusgroep bestond uit elf leden. Vakmensen die vanuit verschillende invalshoeken expertise hebben op het gebied van Bewegingsonderwijs.

Chantal Kentin, schoolleider basisschool De Moolhoek in Kapelle

Jeroen Buyle, vakleerkracht lichamelijke opvoeding sbo De Driemaster in Bergen op Zoom

Diana Terlingen, schoolleider sbo De Driemaster in Bergen op Zoom

Marie Saenen, groepsleerkracht en vakspecialist bewegingsonderwijs Gertrudisschool in Utrecht

Winona Ensink, opleidingsdocent pabo leergang bewegingsonderwijs en projectleider aan de Marnix Academie in Utrecht

Cees Klaassen, directeur KVLO (Koninklijke Vereniging voor Lichamelijke Opvoeding)

Marco van Berkel, leerplanontwikkelaar en vakexpert bewegingsonderwijs & sport voor de SLO, Nationaal Expertisecentrum Leerplanontwikkeling

Barbara de Kort, voorzitter LOBO (Landelijk Overleg Lerarenopleiding Basisonderwijs)

Remo Mombarg, lector Bewegingsonderwijs en Jeugdsport aan het Instituut voor Sportstudies aan de Hanzehogeschool Groningen

Jo Lucassen, senior onderzoeker aan het Mulier Instituut

Ivo van Hilvoorde, lector Bewegen, School en Sport aan de Vrije Universiteit Amsterdam en Hogeschool Windesheim in Zwolle

1 Reflectie en discussie

In een gesprek over bewegingsonderwijs moet er natuurlijk bewogen worden. De vaardigheid van de deelnemers in gooien en vangen wordt getest in het voorstelrondje. Al werpend delen de professionals hun eigen jeugdervaringen met bewegingsonderwijs.

Dat alle deelnemers zich hard maken voor bewegingsonderwijs, bewezen ze al door de gretigheid waarmee zij op de uitnodiging voor de focusgroep ingingen. En als zij terugblikken op hun eigen gymlessen op de basisschool, blijkt hun bevoegenheid grotendeels voort te komen uit positieve jeugdervaringen. Winona Ensink en Jeroen Buyle vonden gym beiden het mooiste vak op school en zijn daarom zelf de sportacademie gaan doen. Dat geldt ook voor Remo Mombarg. Hij verklaart hiermee zijn tomeloze inzet voor bewegingsonderwijs: “Ik heb een fantastische opvoeding gehad als het gaat om bewegen, zowel vanuit huis als op school. Dat gun ik ieder kind. Mijn grote wens is dat alle kinderen een goede sportieve opvoeding krijgen.”

Cees Klaassen vertelt dat hij regelmatig met een groep vriendjes na schooltijd de gymzaal in sloop om te kunnen gymmen. Het toppunt van zelfregulering! Zijn leerkrachten waren minder enthousiast over bewegingsonderwijs. In de jaren '60 waren er op zijn school geen vakleerkrachten en hij herinnert zich dat bepaalde leerkrachten zich echt naar het gymlokaal moesten slepen. Hoewel Cees glundert als hij terugdenkt aan deze tijd, realiseert hij zich ook dat de kwaliteit van de lessen wel beter had gekund.

“Respect voor het feit dat bewegingsonderwijs zo gedegen gepeild is. Laten we het vooral structureel bijhouden. Dat hebben we nodig om erachter te komen waar we staan en wat de werkzame elementen zijn waarmee we kinderen beter sport- en beweegbekwaam kunnen maken.”

Remo Mombarg

Ook Marco van Berkel denkt met een glimlach terug aan zijn eigen basisschooltijd, waar bijna elke gymles trefbal op het programma stond. Dat vond hij toen geweldig, maar of hij daar echt veel van heeft geleerd?

Barbara de Kort deelt de herinnering dat de kwaliteit van haar gymlessen behoorlijk wisselend was. Ze herinnert zich dat er nogal eens ongelukken in de les gebeurden. Veiligheid leek voor haar leerkrachten toen nog niet voorop te staan. Toch kijkt zij met een warm gevoel terug op het plezier dat ze op de lagere school in de gymzaal heeft gehad.

De ervaringen van Jo Lucassen met gym waren net zo positief als die van zijn mededeelnemers aan de focusgroep. Daarbij had Jo het geluk gymles te krijgen van een bevoegen leerkracht. Zijn leerkracht was ook actief op de plaatselijke gymclub en had echt een visie op bewegingsonderwijs. Hij had oog voor de beweegontwikkeling van alle leerlingen en wist ook Jo te inspireren om meer te halen uit bewegen.

1.1 Wat valt op aan Peil.Bewegingsonderwijs 2016?

We vroegen de focusgroep welke resultaten van Peil.Bewegingsonderwijs zij het opvallendst vonden. Het werd snel duidelijk dat de teruggang van de bewegingsvaardigheid van leerlingen op vijf van de acht onderdelen die ook in 2006 zijn gemeten, hen het meest in het oog is gesprongen. Dat gegeven baart hen zorgen. Hoe kunnen we die afname ten opzichte van de vorige peiling verklaren? Welke factoren spelen mee? Betekent deze teruggang dat kinderen ook daadwerkelijk minder vaardig zijn in bewegen? De focusgroep duidt deze en andere opvallende resultaten vanuit de eigen kennis en ervaring op het gebied van bewegingsonderwijs, startend met het onderwijsaanbod. Vervolgens komen de prestaties van leerlingen aan de orde, waarbij ook wordt gekeken naar de trend ten opzichte van 2006.

Aanbod

Weinig verandering in het lesaanbod bewegingsonderwijs sinds 2006

Uit de resultaten van het peilingsonderzoek blijkt dat het onderwijsaanbod, zoals in het vorige peilingsonderzoek in kaart gebracht, in de basis weinig is veranderd sinds 2006. Een aantal leden van de focusgroep erkent dat er in de lesuren gym nog altijd dezelfde onderdelen centraal staan, terwijl volgens hen in de context wel veel veranderd is. Remo Mombarg: "Natuurlijk is er nu de invloed van de mobiele telefoon. Het beeldschermgebruik is enorm toegenomen. Veel kinderen gamen elke dag enkele uren. Meer dan 10 uur per week achter een spelcomputer is geen uitzondering meer. Al die tijd zitten kinderen."

"In deze maatschappij met bewegingsarmoede kan bewegingsonderwijs het verschil maken. Zelfregulatie heeft bij ons daarom de primaire focus. Wij vinden het belangrijk dat een kind zichzelf leert kennen in een beweegsituatie."

Diana Terlingen

Barbara de Kort ziet dat er wel een uitbreiding is van het aanbod van verschillende sporten tijdens de lessen bewegingsonderwijs: "Hele populaire sporten vinden hun weg wel naar het gymlokaal. Introducties op nieuwe sporten worden wel aangeboden, maar er wordt weinig ruimte gemaakt voor verdieping. Het aanbod blijft eenzijdig, ondanks de verbreding."

Meer opmerkelijke veranderingen in het aanbod zitten volgens de leden van de focusgroep bijvoorbeeld in meer samenwerking met buitenschoolse partners en de toename van techniek als hulpmiddel tijdens de gymles. Maar deze ontwikkelingen zijn nog lang niet tot alle basisscholen doorgedrongen, is de algemene indruk.

Een aantal leden van de focusgroep geeft aan dat zij het aanbod in het bewegingsonderwijs langzaam zien ontwikkelen. Zij denken dat nog weinig scholen echt een visie, schoolbreed, op bewegingsonderwijs hebben. Dat zou het verschil kunnen maken: een visie waarin de kaders worden gesteld voor een integrale aanpak, zowel in de lesuren als bij alles wat je daarbuiten doet aan bewegen op school. Chantal Kentin vertelt over de aanpak op haar eigen school: "Onze vakleerkrachten of vakspecialisten zijn belangrijk bij de ontwikkeling van het bewegingsonderwijs. Zij zetten de veranderingen in gang – ook in het denken over bewegingsonderwijs. Daarbij maken we ook veel tijd vrij om hier structureel aan te werken." Jeroen Buyle boekt resultaten vanuit zo'n duidelijke visie op gym en bewegen als vakleerkracht. Deze visie maakt het hem bovendien gemakkelijker het gesprek te voeren met zijn collega's, waardoor bewegen echt onderdeel is van het dagelijkse aanbod op zijn sbo-school.

Meer aandacht voor reguleringsdoelen?

Bij sbo-school de Driemaster van Buyle en Terlingen is binnen het onderwijsaanbod veel aandacht voor reguleringsdoelen. Buyle: "Als je je maar veilig voelt. Dat is het belangrijkste uitgangspunt voor bewegen. Dat geldt tijdens de lesuren, maar net zo goed voor bewegen op het plein." Zijn collega's, die zelf geen gymles verzorgen, besteden tijdens het buitenspelen ook veel aandacht aan reguleringsdoelen. Hoe ga je met elkaar om? Wat doe je bij een conflict? Hoe help je elkaar? Op sbo de Driemaster heeft het continu de aandacht. Toch vindt Jeroen Buyle het ontwikkelen van motorische vaardigheden minstens zo belangrijk. Maar die gaan nooit ten koste van reguleringsdoelen.

"Ik zou een pleidooi willen houden voor meer aandacht voor spelonderwijs en plezier en motivatie van leerlingen. Plezier en motivatie zijn wel lastiger te meten. Terwijl hierin juist het vakmanschap van de leerkracht naar voren komt. Dat moeten we in de dialoog over bewegingsonderwijs zeker meenemen."

Ivo van Hilvoorde

Winona Ensink sluit aan bij het uitgangspunt voor bewegingsonderwijs van Buyle en Terlingen. Zij is opleidingsdocent voor de leergang bewegingsonderwijs op de pabo en betrokken bij de herziening van het leerplankader: "De KVLO heeft een beroepsprofiel uitgebracht, waarbij het werk van de vakleerkracht bewegingsonderwijs meer wordt geplaatst in de brede context van de school. In ons opleidingskader voor vakspecialisten maken wij hiervan gebruik. Binnen de opleiding is nu meer aandacht voor (sociale) veiligheid en bewegen buiten het lokaal; tijdens het buitenspelen en in de klas tussen het werken door. Wij zien bewegingsonderwijs dus breder dan de lesuren en mede daardoor is er veel aandacht voor reguleringsdoelen."

Volgens de overige leden van de focusgroep is de bredere blik op bewegingsonderwijs een goede ontwikkeling. Ivo van Hilvoorde: "Er is een zoektocht naar alternatieve indicatoren voor de kwaliteit van bewegingsonderwijs. Kwaliteit heeft niet alleen te maken met hoezeer de motorische vaardigheid wordt vergroot, maar ook met bevorderen van zelfregulatie bij leerlingen bijvoorbeeld. Je ziet daarom ook dat scholen meer aandacht besteden aan reguleringsdoelen." Chantal Kentin beaamt: "Er is veel aandacht voor het kunnen monitoren van jezelf om beter te worden." Cees Klaassen haakt daarop in: "Dit zie je ook terug in de ALO-opleiding tot vakleerkracht. Een goede zaak."

"Bij mij op school moet ik creatief zijn met het vormgeven van het bewegingsonderwijs. Onze gymzaal is klein en we zijn beperkt in de materialen. Ik benut alle ruimte die we hebben. Dat past bij mijn visie. Ik geloof in een totaalaanpak; dat bewegingsonderwijs breder is dan alleen de lesuren gym."

Marie Saenen

Doorgaande leerlijn zou onderdeel moeten zijn van de jaarplanning

Alle deelnemers van de focusgroep zijn het erover eens dat bewegingsonderwijs vraagt om planmatig werken. Zij zijn dan ook blij dat basisscholen vaker een jaarplanning gebruiken. In het peilingsonderzoek is niet gevraagd of een doorgaande leerlijn van (in ieder geval) groep 3 t/m 8 onderdeel is van de jaarplanning van bewegingsonderwijs. Volgens een aantal leden van de focusgroep is dit in ieder geval niet op alle

scholen zo. Zij zijn ervan overtuigd dat een doorgaande leerlijn deel van de jaarplanning uit zou moeten maken. Chantal Kentin betoogt dat de vakleerkracht óf vakspecialist een leidende rol heeft bij de ontwikkeling van het vakgebied: “De school bepaalt natuurlijk hoeveel ruimte de leerkracht daarvoor krijgt. En onderwijs ontwikkelen is gemakkelijker als een school een stabiel team van leerkrachten heeft dat het bewegingsonderwijs op een school verzorgt.”

“Wij hebben de wens om de groepsleerkracht die gespecialiseerd is in bewegingsonderwijs breder in te zetten. Maar dat doen scholen nog nauwelijks. Daar liggen kansen voor beter bewegingsonderwijs.”

Barbara de Kort

Vakleerkrachten meer ingezet in groep 8

Uit de peiling blijkt dat er in het basisonderwijs vaker een vakleerkracht wordt ingezet om het bewegingsonderwijs voor groep 8 te verzorgen. De focusgroep zet vraagtekens bij deze uitkomst. Jo Lucassen: “Wij constateren dit zelf niet in het veld als brede ontwikkeling. We zien wél dat er in grote steden vanuit de gemeente maatregelen zijn genomen om meer vakleerkrachten in te zetten”. Lucassen vraagt zich bovendien af of scholen in de peiling wellicht ook buurtsportcoaches hebben aangemerkt als vakleerkracht. Volgens hem heeft namelijk een behoorlijk aantal gemeenten in hen geïnvesteerd. Buurtsportcoaches hebben de ALO gevolgd en werken ook vaak voor basisscholen, maar worden formeel niet tot de formatie van de school gerekend. Marco van Berkel herkent de ontwikkelingen die Lucassen schetst en denkt in dat licht ook dat de toename van vakleerkrachten in de praktijk niet zo groot is. Hij stelt: “Een vakleerkracht aanstellen vinden schoolbesturen vooral op kleine scholen niet altijd een haalbare oplossing. Een mogelijke verklaring voor de toename van vakleerkrachten is dat bij de vergelijking tussen 2006 en 2016 alleen naar de inzet van vakleerkrachten in groep 8 kon worden gekeken en niet naar alle groepen.” Jeroen Buyle illustreert de argumenten van zijn collega’s uit de focusgroep: “Ik ben de enige vakleerkracht van 34 scholen binnen onze stichting. Ik geef alleen les op het sbo. Vanuit mijn eigen omgeving herken ik de stijging daarom niet.”

Het valt de professionals op dat groepsleerkrachten met een brede bevoegdheid relatief weinig worden ingezet om het bewegingsonderwijs binnen de eigen school aan meerdere groepen te verzorgen. Volgens Winona Ensink heeft dat te maken met organisatie- en roosterproblemen: “Het is organisatorisch gemakkelijker als alle leerkrachten gym geven. De organisatie lijkt voorop te staan. Wil je vakspecialisten, dus groepsleerkrachten met een bevoegdheid voor bewegingsonderwijs, breder inzetten dan moet dat gestuurd worden door een visie.” Haar gespreksgenoten zien wel mogelijkheden. Meer inzet van vakspecialisten of vakleerkrachten bewegingsonderwijs past binnen de trend om specialisten in te zetten binnen de school. Een specialist is een leerkracht die zich, zoals het woord specialist al zegt, gespecialiseerd heeft op een bepaald vakgebied. Dit kan op diverse gebieden zijn: kunstzinnige oriëntatie, socialemotionele ontwikkeling, rekenen en taal enzovoorts. Voor leerkrachten die een speciale interesse voor een inhoudsgebied hebben is dat verrijkend, waardoor zij meer plezier in hun werk hebben.

Jeroen Buyle geeft verder vanuit zijn eigen ervaring aan dat de bredere inzet van vakleerkrachten of een vakspecialist roosterteknisch juist ruimte kan geven, omdat de inzet van een specialist de lasten voor de groepsleerkrachten verlicht. “Maar je hebt wel een andere mindset nodig”, voegt hij daaraan toe. De focusgroep ziet hierin ook een taak voor de PO-Raad, met name om goede voorbeelden te delen van scholen waarin groepsleerkrachten als vakspecialist worden ingezet.

Prestaties

Toename vakleerkrachten in relatie tot de dalende en gelijkblijvende prestaties

De focusgroep ziet duidelijk een meerwaarde in de inzet van vakleerkrachten en vakspecialisten. Zo is het onderwijsaanbod volgens hen met een vakleerkracht of vakspecialist vaak breder. Cees Klaassen: “Uit het peilingsonderzoek komt ook naar voren dat vakleerkrachten alle leerlijnen en een aantal reguleringsdoelen vaker aanbieden dan groepsleerkrachten.” Dat uit het trendhoofdstuk van de peiling niet blijkt dat de toegenomen inzet van vakleerkrachten leidt tot betere prestaties vergeleken met de laatste peiling in 2006, vinden ze niet heel verrassend. Immers, allereerst vragen zij zich af of er daadwerkelijk meer vakleerkrachten worden ingezet. Daarnaast wijzen zij erop dat er in de peiling niet is gekeken naar het bewegingsonderwijs dat leerlingen in eerdere jaren hebben genoten. Remo Mombarg: “Was er een vakleerkracht in de voorgaande jaren? Dat is een belangrijke vraag om te stellen. Het kan zomaar zijn dat een kind ook enkele jaren les heeft gehad van een onbevoegde leerkracht. Wat is de invloed daarvan? Het zou een completer beeld geven als deze vragen ook allemaal meegenomen waren.” Hij vervolgt: “Als een kind alle jaren les heeft gehad van een specialist, verwacht ik dat hij op alle onderdelen vooruit zou gaan.”

Marco van Berkel wijst erop dat vakleerkrachten niet altijd in de gelegenheid zijn om het bewegingsonderwijs structureel te verbeteren, omdat zij op veel verschillende scholen ingezet worden: “Als zij iedere week lesgeven aan 900 verschillende kinderen op verschillende scholen, kunnen zij de kar niet trekken als het gaat om het bewegingsbeleid op schoolniveau.”

“Maak de koppeling tussen gym en buitenspel. Daar hebben wij als sbo-school een duidelijke visie op. Reguleringsdoelen staan daarin voorop. Jezelf veilig voelen is de belangrijkste voorwaarde om te gaan bewegen. Of dat nu in de gymzaal is of op het schoolplein.”

Jeroen Buyle

Diana Terlingen herinnert de focusgroep eraan dat vóór 2005 alle leerkrachten gymles mochten geven: “Er is al veel veranderd, maar wellicht zie je dat effect nu nog niet terug in het peilingsonderzoek en is daar langer voor nodig?” Terlingen is zelf vóór 2005 opgeleid als leerkracht en blikt terug op haar eigen onderwijsjaren: “Mijn opleiding is absoluut niet vergelijkbaar met de extra scholing van twee jaar die leerkrachten nu krijgen. Ik mocht gewoon alle leerlijnen aanbieden, terwijl ik hier amper scholing in had gehad.” In het peilingsonderzoek is geen verband gevonden tussen de totale bewegingsvaardigheid en de opleiding van de leerkracht. Op grond van dit onderzoek blijkt dus niet dat leerlingen van groepsleerkrachten die na 2005 hun bevoegdheid hebben gehaald, een hogere score voor bewegingsvaardigheid halen dan groepsleerkrachten die hun bevoegdheid vóór 2005 hebben gehaald. Terwijl de leden van de focusgroep vinden dat dat in de praktijk voor het onderwijsaanbod wel verschil kan maken.

Diana Terlingen vervolgt: “Vakleerkrachten en vakspecialisten verzorgen een veelzijdig aanbod.” Zij geeft aan dat deze verbreding een mogelijke verklaring is voor het feit dat het onderzoek geen verbetering van de prestaties laat zien: “Er is een breder aanbod dan in dit peilingsonderzoek is gemeten. Er zijn meer sporten en die worden ook aangeboden. Ten slotte vraagt Terlingen zich af: “Als je bedenkt dat kinderen tegenwoordig steeds minder bewegen, doen leerkrachten het dan juist niet beter in de klas? Want waarschijnlijk is het beginniveau van de bewegingsvaardigheid van de huidige leerling lager, waardoor de leerkrachten harder moeten werken om het niveau van 2006 te handhaven.”

Als we kijken naar de samenhang tussen de inzet van een vakleerkracht in groep 8 en de huidige prestaties, dan zien we dat een vakleerkracht een uitgesproken positieve invloed heeft op drie onderdelen uit de peiling: wendsprong over de kast, rollen over een verhoogd vlak en eindvakbal. Remo Mombarg zegt

hierover: “Wat mij betreft zit de verklaring van de positieve invloed erin dat deze drie onderdelen echt vakspecifiek zijn en voor een specialist een vanzelfsprekendheid om deze goed en met een heldere instructie te kunnen aanbieden.”

Prestaties op de genormeerde onderdelen

Een groot deel van de focusgroep is het erover eens dat intrinsieke motivatie cruciaal is als het gaat om de prestaties van leerlingen bij bewegingsonderwijs. Ivo van Hilvoorde: “De vraag is of je die intrinsieke motivatie bij onderdelen als de vertesprong en hardlopen voldoende aanspreekt. Mogelijk is dit ook de verklaring voor de bevinding in het onderzoek dat de prestaties op dergelijke onderdelen ondergemiddeld tot laag zijn in vergelijking met de normen.” Chantal Kentin haakt hierop aan: “Daar zit een kans. Kinderen gaan een onderdeel als hardlopen leuk vinden wanneer er een spelelement wordt ingebracht. Door er bijvoorbeeld een estafetteloop van te maken, wordt het voor veel leerlingen al een stuk interessanter.”

“Als bewegingsonderwijs samenhangt met de visie van de school, schep je de voorwaarde om de expertise van specialisten echt te benutten. Want dan is bewegingsonderwijs onderwerp van gesprek en kunnen de vakleerkracht en vakspecialisten hun stem laten horen.”

Winona Ensink

Volgens Cees Klaassen is de opmerking van Van Hilvoorde inderdaad een goede verklaring: “Niet voor alle leerlingen is het even relevant om op deze onderdelen te focussen.” Klaassen heeft overigens de indruk dat bijvoorbeeld hardlopen en de vertesprong minder dominant tot de centrale doelstelling behoren binnen het bewegingsonderwijs in het (speciaal) basisonderwijs. Ivo van Hilvoorde redeneert door: “Bovendien ondernemen kinderen thuis ook niet spontaan dit soort activiteiten, maar zijn ze bijvoorbeeld wel met ballen in de weer.”

Meer buitenschools zeer actieve leerlingen maar dalende en gelijkblijvende prestaties

Leerlingen nemen vaker deel aan buitenschoolse sportactiviteiten dan in 2006. Maar, zoals Remo Mombarg al aangaf, wil dat niet zeggen dat kinderen daardoor motorisch vaardiger worden. De discrepantie tussen het toegenomen aantal actieve leerlingen en de afname in de prestaties op vijf van de acht onderdelen in de trendanalyse, is hierdoor volgens hem te verklaren. Kinderen presteren minder goed op de onderdelen balanceren over een instabiel vlak, touwzwaaien met landing na halve draai, mikken op een verhoogd doel, werpen en vangen met een kleine bal via de muur en tennissen via de muur. Ivo van Hilvoorde sluit, dit overdenkend, aan bij de stelling van Mombarg: “De vraag is of leerlingen ook daadwerkelijk actiever zijn. De sportdeelname is wel hoog, maar de loyaliteit van kinderen neemt af. Ze zijn vluchtiger in deelname aan sportclubs en haken eerder af.” Chantal Kentin knikt: “Het is de vraag of kinderen nog even gemotiveerd zijn voor buitenschoolse activiteiten. Wellicht zie je dat ook terug in de afnemende prestaties op een aantal onderdelen.”

“De kerndoelen voor bewegingsonderwijs zijn vertaald in leerlijnen. Maar in hoeverre worden die tools nu daadwerkelijk in de praktijk benut? Dat is een punt van zorg.”

Jo Lucassen

Marie Saenen geeft nog een aanvullende verklaring: “Veel kinderen zijn wel lid van een of meer sportverenigingen. Maar gewoon in- en rond het huis in de buurt bewegen, gebeurt steeds minder.” Diana Terlingen geeft in dit verband een advies: “Met quality time, gewoon de hele dag door, bereik je als ouder meer dan je kind halen en brengen van verschillende sportverenigingen. Even tussendoor samen dansen, een ommetje naar de speeltuin, samen op de trampoline springen; dat bevordert het totale bewegen enorm.”

Verschillen tussen leerlingen vragen om een andere aanpak

Uit het peilingsonderzoek blijkt hoezeer kenmerken van leerlingen van invloed zijn op de prestaties. Barbara de Kort: “Je ziet steeds meer ongelijkheid in onderwijskansen over de gehele linie. Dat geldt dus ook voor bewegen.” Uit de peiling blijkt dat er op veel onderdelen aanzienlijke verschillen zijn tussen leerlingen. De Kort vervolgt: “Het is belangrijk dat dat ook in ons bewustzijn komt, zodat we een beleidsbeweging op gang brengen die vakoverstijgend is. Want alle disciplines hebben te maken met ongelijkheid in onderwijskansen. Daar moeten we integraal mee aan de slag.” Cees Klaassen vult aan: “Doordat bijvoorbeeld het verschil in niveau tussen leerlingen toeneemt, bijvoorbeeld als gevolg van passend onderwijs, wordt het ook complexer om een passende les bewegingsonderwijs te verzorgen.”

“We hebben nog meer zicht nodig op de resultaten van bewegingsonderwijs. Bij voorkeur met een onderzoek dat zich uitsluitend richt op activiteiten die in de scholen veel worden aangeboden. Als aanvulling op deze peiling zou het een verrijking zijn om good practices uitgebreider in beeld te brengen.”

Marco van Berkel

Bij de invloed van domeinspecifieke kenmerken van leerlingen gaat het vooral om de inschatting van eigen sportieve vaardigheden en de inschatting van eigen veilig handelen. Maar ook buitenschools bewegen en intrinsieke motivatie blijken impact te hebben. ‘Passend onderwijs’ zou volgens de focusgroep als antwoord hierop ook voor bewegingsonderwijs het credo moeten zijn. Volgens Remo Mombarg is ook hier een integrale visie op bewegen van belang die boven de visie van de school uitstijgt: “Als je wilt dat alle kinderen motorisch bekwaam worden, is dat streven het startpunt voor de visie. Nu wordt vaak de gymles als uitgangspunt genomen. Wil je echt als school bijdragen, dan is het nodig dat je andersom redeneert en steeds je doel voor ogen houdt. Namelijk dat kinderen motorisch bekwaam zijn in de huidige maatschappelijke context. Vandaaruit kun je kijken op welke manier bewegingsonderwijs daaraan kan bijdragen.”

Jo Lucassen voegt daaraan toe dat je binnen deze aanpak moet blijven zoeken naar de stimulerende rol van buitenschoolse activiteiten: “Als je als einddoel voor ogen hebt dat leerlingen bekwaam worden in beweging over de gehele linie, dan kunnen buitenschoolse activiteiten en bewegingslessen elkaar enorm versterken.”

De school van Chantal Kentin is een voorbeeld van het succes van zo’n integrale aanpak. Haar aanbeveling: “Benoem ook waarom het belangrijk is dat je zoveel inzet op bewegen, naast de lessen. Wij geven bijvoorbeeld na school een extra uur bewegingsonderwijs waar kinderen gratis aan kunnen deelnemen. Het is een kans voor ons om ouders bij bewegen te betrekken en hen te enthousiasmeren. Door goede communicatie met de ouders, versterken we het effect van dit extra lesuur.” Volgens Kentin kunnen juist ouders en oud-leerlingen heel goed kinderen voor bepaalde sporten enthousiasmeren, maar dan is het wel van belang dat je hen ook in die positie brengt dat ze dat kunnen doen.

Winona Ensink is het met haar collega’s eens dat buitenschoolse activiteiten een verrijking kunnen zijn. Maar ze geeft ook een waarschuwing: “Verenigingslessen onder schooltijd mogen nooit een vervanging worden voor bewegingslessen. Het is belangrijk je als school te realiseren dat het een ander doel dient. Weliswaar een complementair doel, maar niet meer dan dat. Buitenschoolse activiteiten mogen geen gemakkelijke oplossing worden voor organisatorische problemen.”

De focusgroep wijst op het belang om ook te differentiëren binnen de gymles. Terlingen pleit ervoor alle mogelijkheden aan te grijpen om in een aangeboden onderdeel te differentiëren: “Wij hebben het geluk dat we over een grote gymzaal beschikken. We investeren veel in materialen. Zo hebben we een klimwand, trampolines en een tokkelbaan. De lessen worden veel in circuitvorm aangeboden. Dan verdelen we de gymzaal in vakken en kan een groepje van ongeveer gelijk niveau op een veilige manier de oefeningen uitvoeren. Terlingen vertelt dat ze op school vaak de lessen en het aanbod evalueren. Daarbij letten ze erop dat er voldoende gedifferentieerd wordt, maar dat tegelijkertijd de groep bij elkaar wordt gehouden.

De faciliteiten op de school van Marie Saenen zijn minder toereikend: “Binnen de les heb ik minder mogelijkheden om te differentiëren. Wij hebben echt een minigymzaal en weinig spullen. Ik ben ervan doordrongen dat een passend aanbod van belang is, maar ik moet behoorlijk creatief zijn om dat in de praktijk te brengen. Buitenspelens biedt veel mogelijkheden in ons geval.”

Naast een gedifferentieerd aanbod, wijst Winona Ensink erop dat ook een *gevarieerd* aanbod belangrijk is: “We moeten niet alleen rekening houden met verschillen in vaardigheden, maar ook met kenmerken van leerlingen.” Ensink haalt in dit kader de resultaten van het peilingsonderzoek aan waaruit blijkt dat er weinig aandacht is voor bewegen op muziek. Ensink ziet mogelijkheden: “Je kunt de intrinsieke motivatie van een grote groep meisjes aanspreken door vaker muziek en dans aan te bieden.” Veel andere deelnemers van de groep knikken instemmend. Bewegen op muziek moet volgens hen echt meer aandacht krijgen. Het is steeds van belang te kijken of het aanbod wel aansluit op de heersende beweegcultuur. Dansen op muziek is wellicht passender anno 2017 dan touwzwaaien; zo stelt de focusgroep.

“Als KVLO pleiten wij ervoor dat de uren en bevoegdheden voor bewegingsonderwijs wettelijk geborgd worden en dat de inspectie hierop toeziet. Dat geeft schoolbesturen een impuls en stimulans om bewegingsonderwijs nadrukkelijk op te nemen in hun schoolplannen en deze ook uit te voeren.”

Cees Klaassen

Diana Terlingen vertelt nog hoe een leerlingvolgsysteem het verschil kan maken: “Wij maken gebruik van de leerkrachtbarometer en de leerlingbarometer die opgesteld zijn in het kader van Ons onderwijs2032. De focus ligt daarbij op competenties. Bij bewegingsonderwijs vinden we zelfregulatie bijvoorbeeld heel belangrijk. Maar ook voor andere inhoudsgebieden is het een belangrijke competentie.” Terlingen beveelt daarom aan om één leerlingvolgsysteem te hebben voor meerdere inhoudsgebieden. Want dan kun je integraal naar competenties kijken: “Idealiter zie je de ontwikkeling van een kind bij bewegingsonderwijs ook terug bij andere inhoudsgebieden en vice versa. Als dat niet zo is, dan weten de leerkracht en vakleerkracht dat het nodig is om daarover in gesprek te gaan. Dan doet het leerlingvolgsysteem z'n werk.” Diana Terlingen doet nog een aanbeveling: “Bedenk goed wat je met een leerlingvolgsysteem wilt bereiken. Experimenteer ermee en betrek alle leerkrachten, dus ook de leerkracht voor bewegingsonderwijs. De vakleerkracht kent alle leerlingen op onze school. Zijn blik is een enorme verrijking als het gaat om het bijhouden van de ontwikkeling van een kind.”

De verschillen in prestaties tussen basisschool- en sbo-leerlingen

Uit de peiling blijkt dat er grote verschillen zijn tussen de prestaties van basisschoolleerlingen en leerlingen van het sbo, ook als je er rekening mee houdt dat zij op achtergrondkenmerken verschillen (zoals buitenschoolse sportactiviteit). Dat er verschillen zijn, is voor de focusgroep geen verrassing. Wel dat die verschillen zo groot zijn. Jo Lucassen stelt in dit kader de retorische vraag: “Beginnen de leerlingen op het sbo niet met een achterstand?” Winona Ensink voegt daaraan toe: “Niet voor niets krijgen kinderen een plek op het sbo. Zij hebben extra aandacht nodig, ook als het gaat om bewegingsonderwijs.”

Jeroen Buyle stelt vanuit zijn eigen ervaring: “Natuurlijk gaan bepaalde beperkingen gepaard met motorische problemen. Maar over het algemeen vind ik de motorische achterstand wel meevallen.” Wat Buyle wel merkt, is dat leerlingen op het sbo vooral achterlopen bij het bereiken van reguleringsdoelen. Daaraan besteedt hij dan ook veel aandacht in zijn onderwijs.

Jeroen Buyle geeft een andere mogelijke verklaring voor de verschillen; kinderen op het sbo hebben over het algemeen minder mogelijkheden om deel te nemen aan buitenschoolse sportactiviteiten.¹ Dat herkennen ook de andere deelnemers. Daarom hebben ze op de school van Buyle en Terlingen een interventie bedacht: “Wij halen de verenigingen de school in tijdens schooltijd. Op dit moment werken we bijvoorbeeld samen met het internationale project Special Heroes, dat is een sportstimuleringsprogramma voor kinderen in het sbo. Dit doen we om de kinderen te stimuleren, maar ook om voor verenigingen de drempel te verlagen bij omgaan met kinderen uit het sbo. Daarmee bevorderen we ook deskundigheid.”

1.2 De wijze van peilen

Peil.onderwijs is een onderzoek op het niveau van het onderwijsstelsel als geheel. Met het peilingsonderzoek Bewegingsonderwijs wordt beoogd op het niveau van het Nederlandse (speciaal) basisonderwijs uitspraken te doen over het aanbod van bewegingsonderwijs en de resultaten van leerlingen op dit gebied. Een stelselonderzoek werkt heel anders dan een onderzoek op schoolniveau, waar je kunt inzoomen op de specifieke invulling die een school kiest en het effect dat dat heeft op de resultaten van leerlingen.

De kerndoelen bewegingsonderwijs (kerndoel 57 en 58) zijn globaal beschreven. Daardoor verschillen scholen in de wijze waarop zij invulling geven aan bewegingsonderwijs. In het peilingsonderzoek is het instrumentarium om de houding en vaardigheden van leerlingen in kaart te brengen samengesteld op basis van de domeinbeschrijving, de concretisering daarvan in leerlijnen en reguleringsdoelen, en de verdere uitwerking in toetsdoelen en prestatie-indicatoren. De leden van de focusgroep kunnen zich vinden in de keuzes, maar maken ook kanttekeningen die zij meegeven voor toekomstige peilingen.

“De vakleerkracht of vakspecialist speelt een belangrijke rol bij het aanjagen van de (door)ontwikkeling van het bewegingsonderwijs. Het is belangrijk dat scholen tijd vrijmaken voor die (door)ontwikkeling. Onze school heeft een excellentieprofiel als het gaat om bewegen en gezondheid. De inhoud en kwaliteit van ons bewegingsonderwijs staat bij ons hoog op de agenda.”

Chantal Kentin

Marco van Berkel adviseert om volgende peilingen alleen te richten op beweegactiviteiten die in het algemeen veel worden aangeboden op scholen. Hij zou daarom bijvoorbeeld de shuttleruntest niet meer afnemen. Remo Mombarg is het eens met Marco van Berkel: “Wellicht kunnen we nieuwe manieren van meten bedenken, die nog beter aansluiten bij de praktijk.” Mombarg benadrukt daarbij wel dat hij respect heeft voor het feit dat bewegingsonderwijs gepeild is: “Laten we het nu ook structureel bijhouden. Want dat hebben we nodig om erachter te komen waar we staan en wat de werkzame elementen zijn, waarmee we kinderen bewegingsvaardiger kunnen maken.”

¹ In het peilingsonderzoek is in de analyse van de prestaties van leerlingen rekening gehouden met hoeveel de leerlingen aan buitenschoolse sportactiviteiten doen. Het verschil in prestaties tussen basisschoolleerlingen en leerlingen uit het speciaal basisonderwijs blijft echter bestaan.

Ivo van Hilvoorde houdt een pleidooi voor meer aandacht voor spelonderwijs in de volgende peiling. Dat vraagt wellicht ook om kwalitatief onderzoek en focus op het beoordelen van de kwaliteit van de lessen. Volgens Van Hilvoorde zouden spelsoorten veel creatiever gemeten kunnen worden. Hij suggereert goed te kijken naar internationale ideeën op dit vlak.

Jo Lucassen is het niet helemaal met de vorige sprekers eens: “Naast aandacht voor vaardigheden die specifiek in het bewegingsonderwijs worden aangeboden, willen we ook dat kinderen algemene motorische vaardigheden opdoen, waardoor ze gestimuleerd worden om in de breedte sportief actief te zijn.” Volgens Lucassen zou nog specifiekere gekeken kunnen worden naar de relatie tussen het schoolse en het buitenschoolse leren: “Uit internationale onderzoeken blijkt dat er een heel duidelijk verband is. Hoe ziet die relatie eruit bij de motorische ontwikkeling van Nederlandse leerlingen?”

Wat Diana Terlingen betreft, is het van belang in een volgend onderzoek ook te bestuderen wat de maatschappij in de toekomst van kinderen vraagt. Reguleringsdoelen worden volgens haar alleen maar belangrijker: “Hoe beweeg je samen met elkaar? Hoe zorg je er zelf voor dat je veilig kunt bewegen en hoe schep je je eigen voorwaarden om tot optimale ontwikkeling te komen? Daarvan zou ik graag resultaten zien.”

“Als je echt wilt peilen wat de resultaten zijn van bewegingsonderwijs, zou je eigenlijk niet alleen in groep 8 moeten kijken, maar de prestaties al vanaf groep 1 in beeld moeten brengen”, voegt Marco van Berkel toe. Dat dit noodzakelijk is, beamen diverse leden van de focusgroep. Tegelijkertijd valt ontwikkelingen in beeld brengen juist buiten de scope van peilingsonderzoek.

2 Ideeën naar aanleiding van de resultaten

De reflectie op de resultaten van de peiling en de dialoog die daarop volgde, inspireren de focusgroep tot een aantal ideeën om de kwaliteit van het bewegingsonderwijs te bestendigen, te ontwikkelen of te verbeteren. Het gaat hier nadrukkelijk om ideeën. Ideeën om het gesprek over aan te gaan. De focusgroep heeft in het voorgaande hoofdstuk al laten zien tot welke rijkdom aan suggesties zo'n diepgaande discussie kan leiden.

2.1 Voor de onderwijspraktijk

Kijk met een andere mindset naar bewegingsonderwijs

Wat hebben kinderen op school nodig om meer te gaan bewegen? Sluit daarbij aan, is het devies van meeste leden van de focusgroep: "Realiseer je dat bewegingsonderwijs niet alleen om de uren bewegingsonderwijs gaat, maar ook over alle beweegmomenten daarbuiten. Dat vergt omdenken."

Ontwikkel een integrale visie

Bewegingsonderwijs met kwaliteit vraagt om een visie. Dat is de rode draad in het gesprek van de focusgroep. De leden zijn het erover eens dat die visie verband moet houden met de algemene schoolvisie. Vandaaruit komt een school tot een gefundeerde keuze om bijvoorbeeld een specialist in te zetten en zijn expertise daadwerkelijk te benutten. Daarnaast zou de visie volgens allen gericht moeten zijn op een integrale aanpak die bewegen, binnen én buiten de school, moet omvatten. Ten slotte is het advies om de visie ook actief uit te dragen.

Maak de verbinding met andere inhoudsgebieden

Diana Terlingen wijst erop dat bewegingsonderwijs veel vakoverstijgende competenties, zoals zelfregulatie, in zich heeft: "Zorg dat leerkrachten met elkaar overleggen, zodat zij die verbinding ook daadwerkelijk leggen. Daarmee versterk je het leereffect bij deze vaardigheden en competenties enorm."

Investeer in een rijke leeromgeving binnen en buiten de klas

Chantal Kentin: "Overall in en rondom de school zijn er mogelijkheden om bewust te bewegen. Kijk eens met andere ogen naar je omgeving en word je bewust van die mogelijkheden." Op de school van Jeroen Buyle en Diana Terlingen weten ze dat te benutten. Het schoolplein is met een visie aangelegd en daar heeft Buyle als vakleerkracht een belangrijke rol in gespeeld: "De stoeilessen die de kinderen krijgen, kunnen zij op het schoolplein op 'het stoeiveldje' in de praktijk brengen. Op dat veld gelden dezelfde regels als in de les."

Zet een specialist in en schep de voorwaarden om die expertise te benutten

Om verschillende redenen is het niet altijd haalbaar om een vakleerkracht voor bewegingsonderwijs in te zetten. Maar de focusgroep is het erover eens dat de kwaliteit van bewegingsonderwijs zonder twijfel een impuls krijgt als een vakleerkracht of vakspecialist wordt ingezet. Zij dringen erop aan de randvoorwaarden

te scheppen om de expertise ook echt op de school te benutten. Dat betekent volgens hen dat de specialist te versnipperd rooster heeft en niet op teveel scholen lesgeeft.

2.2 Voor onderwijsbeleid: landelijk en regionaal

Ontwikkel lokaal en regionaal beleid voor naschoolse sportactiviteiten

Jo Lucassen: “Binnen gemeenten en tussen gemeenten kunnen belanghebbenden veel van elkaar leren en hun krachten bundelen. Bijvoorbeeld bij de inzet van buurtsportcoaches bij naschoolse programma's of om een onderwijsaanbod te ontwikkelen om specifieke doelgroepen te bereiken. Met steun van lokale en regionale serviceorganisaties voor sportstimulering of schoolsport zijn aantrekkelijke activiteiten toe te voegen aan het naschools aanbod van scholen.”

Benut de partnerschap-functie die opleidingen hebben

Barbara de Kort: “Alle pabo's werken samen in zogeheten partnerschappen met scholen voor primair onderwijs bij opleiden, onderzoeken en professionaliseren. Deze partnerschappen zijn bij uitstek de plaats om uit te wisselen, te innoveren en te prioriteren als het gaat om de inhoud van opleiden en de inhoud van onderwijzen. We laten nog nu veel van de verbindende kracht van opleidingen onbenut bij het bevorderen van bewegingsonderwijs. Door gedegen beleid te ontwikkelen en uit te voeren, kunnen we de kansen die er al liggen ook daadwerkelijk pakken.”

Benut de toezichtfunctie van de inspectie ook voor bewegingsonderwijs

De focusgroep vraagt meer betrokkenheid vanuit de inspectie bij bewegingsonderwijs. Bewegingsonderwijs is vastgelegd in de kerndoelen. Dat betekent dat de inspectie in het toezicht ook het bewegingsonderwijs kan meenemen. In het nieuwe toezichtkader krijgen scholen veel ruimte om hun eigen ambities te presenteren. Profileert een school zich op het gebied van bewegingsonderwijs en wil de school dat de inspectie daar als onderdeel van het toezicht naar kijkt, dan is dat mogelijk. Het vierjaarlijkse onderzoek van de inspectie is het aangewezen moment om binnen jouw bestuur het gesprek hierover aan te gaan. Bijvoorbeeld over de ambities, de visie en de ontwikkelrichting op het gebied van bewegingsonderwijs.

Afspraken maken over urenborging en naleving van bevoegdheden

Cees Klaassen: “Om de kwaliteit van bewegingsonderwijs een impuls te geven, is het nodig dat het hoog op de agenda komt. Heldere afspraken maken over de borging van uren en naleving van bevoegdheden zijn hiervoor een voorwaarde.” Om motorische achterstanden vroegtijdig op te sporen, ook als deze verband houden met een verhoogd BMI, raadt de KVLO aan geen tijd te verliezen en vanaf groep 1 een serieus aanbod bewegingsonderwijs te realiseren. “Wij maken ons er hard voor om hierover met de overheid tot bindende afspraken te komen, zoals dat ook voor de lessen lichamelijke opvoeding in het voortgezet onderwijs is gebeurd.”

2.3 Voor vervolgonderzoek

Onderzoek wat er nodig is om leerlingen ‘physical literate’ te maken

Bij physical literacy, oftewel bewegingsbekwaamheid, gaat het om het verwerven van vaardigheden én het vertrouwen dat kinderen in staat stelt om een verscheidenheid aan sporten en fysieke activiteiten te ondernemen. Remo Mombarg: “Je wilt dat kinderen het adaptief vermogen ontwikkelen om zelf een sport te kiezen die bij hen past. Daarvoor is vertrouwen in het eigen lichaam nodig en de wil om te bewegen. Het beheersen van fundamentele bewegingsvaardigheden is de basis.” Vervolgonderzoek zou meer inzicht kunnen verschaffen in wat ervoor nodig is om leerlingen klaar te stomen voor een bewegingsrijk leven in de huidige maatschappelijke context.

Breng de werkzame factoren van bewegingsonderwijs in kaart

Volgens de focusgroep zijn er herhaalde metingen, zoals in een cohortonderzoek, nodig om de werkzame factoren van het bewegingsonderwijs in kaart te brengen. “Meer inzicht in de invloed van het onderwijsaanbod en -leerproces op bewegingsvaardigheid aan het einde van het primair onderwijs verwerf je door de historie in bewegingsonderwijs vanaf groep 1 in kaart te brengen”, zo stellen de professionals uit de onderzoekswereld. Jo Lucassen oppert: “Je zou – op basis van de huidige gegevens – ook een ordening kunnen maken van scholen en leerlingen op basis van prestaties, om zo te proberen de werkzame factoren voor bewegingsonderwijs in kaart te brengen en *good practices* te beschrijven.” De verdiepende studie die bij deze peiling is uitgevoerd naar de lespraktijk van een vijftal leerkrachten, geeft hiervoor een eerste aanzet.²

Inzicht krijgen in het samenspel van kenmerken van leerlingen en scholen

Marco van Berkel hamert erop dat vooral praktijkgericht onderzoek van meerwaarde is: “Welke school, leerkracht en welk kind bereikt de doelen en waarom?” Daarbij is het volgens de focusgroep ook noodzakelijk om naar interacties tussen kenmerken van leerlingen en scholen te kijken. Wellicht werkt een bepaalde benadering beter bij het ene type leerling dan het andere. Bij deze vragen is het van belang om meer over het onderwijsleerproces te weten te komen.

² Dit onderzoek is te vinden op peilpunt.nl.